

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

LR Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto pirmininkui Mindaugui Lingei

2022 02 22

NACIONALINIO SKURDO MAŽINIMO ORGANIZACIJŲ TINKLO SIŪLYMAI DĖL ĮSISKOLINIMŲ NAŠTOS MAŽINIMO

I. ĮVADAS

Pastaraisiais metais įvyko keletas teigiamų pokyčių skolų išieškojimo srityje. Buvo sumažintos išskaitos iš darbo užmokesčio. Vyko pokyčiai sprendimų vykdymo instrukcijoje, pagal kurią antstolių atlygis labiau siejamas su jų darbo rezultatu, o ne tik su pavienių veiksmų atlikimu. Pajamos pagal individualią veiklą prilyginamos darbo užmokesčiui, o tai reiškia, kad asmenys, besiverčiantys individualia veikla, gali dalį savo pajamų atidėti mokesčiams, o prievolės antstoliui skaičiuoti pagal tą pačią schemą kaip ir dirbantys pagal darbo užmokestį. Didžioji dalis naujų skolininko skolų (išskyrus skolas privatiems asmenims) nebus išskirstomos per skirtingus antstolius, bet bus nukreipiamos pas vieną antstolį. Šie pokyčiai ilgainiui prisidės prie geresnio ir efektyvesnio skolų gražinimo.

Be to, pradėjus veikti Antstolių informacinei sistemai, skolininkai, turintys galimybę prisijungti prie Elektroninių valdžios vartų, gali susipažinti su jų atžvilgiu vykdomais išieškojimais, gauti aktualią informaciją apie vykdomųjų bylų kiekį, būseną, vykdymo išlaidas, antstolių atliekamus ir (ar) atliktus išieškojimo veiksmus. Tai padeda įgyvendinti skolininko teisę dalyvauti išieškojimo procese, supaprastinta skolininko ir antstolio komunikacijos problema.

Įgyvendinant pokyčius neretai buvo teigiama, šie pokyčiai (ypač mažesni išskaitymai iš darbo užmokesčio ir jam prilyginamų pajamų) neigiamai paveiks skolų išieškojimą, tačiau taip neįvyko. Priešingai – pastaraisiais metais įsiskolinimų srityje stebimos teigiamos tendencijos: kasmet po truputį mažėja fizinių asmenų įsiskolinimų, kurie yra perduodami antstoliams priverstiniam išieškojimui. Antstolių rūmų duomenimis, 2020 m. pabaigoje skolos buvo išieškomos iš 248 822 fizinių asmenų, 2019 m. pabaigoje – iš 260 441 fizinio asmens, 2018 m. pabaigoje – iš 273 292 fizinių asmenų.

Taigi stebime gerėjančias įsiskolinimų tendencijas, bet problema vis dar išlieka labai opi. Šiuo metu 8,9 proc. Lietuvos gyventojų turi įsiskolinimų. Apytiksliais duomenimis, daugiau nei vienas priverstinio išieškojimo procesas vykdomas iš maždaug 60 proc. skolingų fizinių asmenų, tai rodo, kad šie žmonės sunkiai valdo savo finansus, o nuo jų nuskaitoma vis dar nemaža dalis pajamų.

Kaip parodė NSMOT atlikta įsiskolinimų studija¹ ir kiti tyrimai, įsiskolinimai yra vienas didžiausių įsidarbinimo barjerų. Žmonės, turintys įsiskolinimų, dažniausiai įkrenta į paramos sistemą, griebiasi nelegalaus darbo ar gyvena išlaikomi artimųjų. Neišgalintys susimokėti būtinųjų išlaidų, toliau klimpsta į skolas – žmonės įsiskolina už būsto išlaikymą, ima greituosius kreditus, norėdami patenkinti būtinuosius poreikius arba padengti esamus įsiskolinimus. Patekusios pas antstolius, įsiskolinimų sumos stipriai išauga ir žmonės praranda viltį ir motyvaciją jas gražinti. Prasiskolinusių žmonių darbdaviai nenori priimti į darbą, nes įsiskolinimus sudėtinga administruoti, buhalterija apkraunama papildomu darbu.

¹ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Studijos/Skurstan%C4%8Di%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-ir-j%C5%B3-priverstinio-i%C5%A1ie%C5%A1kojimo-per-antstolius-problema-Lietuvoje.pdf>

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Nors prieš porą metų ir buvo padaryti pokyčiai Civilinio proceso kodekse, Lietuva vis dar išlieka viena iš didžiausių išskaitymus iš darbo užmokesčio atliekanti valstybė. Šiuo metu atskaičius maksimalią galimą sumą nuo MMA (30 proc.), asmeniui lieka 362,6 Eur, o skurdo rizikos riba vienam asmeniui 2020 m. siekė 430 Eur. Jei asmuo turi išlaikytinių, tai visa šeima susiduria su dar didesniu skurdu.

Taip pat pastebima ir tam tikra stagnacija paslaugų srityje. Žmonės, kurie turi keletą vykdomųjų bylų pas skirtingus antstolius, patys retai pajėgia suvaldyti savo įsiskolinimus, išsiaiškinti jų apimtis, konstruktyviai bendrauti su antstoliais, suprasti skolų gražinimo sąlygas ir antstolių teises bei pareigas. Šių gebėjimų ir žinių stoka apsunkina skolų gražinimą, jų negražinant jos auga, o tai žmones stumia į dar didesnę nevilgtį. Tokiais atvejais žmonėms reikalingos specializuotos, individualizuotos paslaugos. Pavienės NVO, savivaldybės, socialiniai darbuotojai teikia konsultavimo, tarpininkavimo tarp asmens ir antstolio paslaugas, deja, bet nėra nacionalinės sistemos, tokios paslaugos net nėra paslaugų kataloge. Be pokyčių, reglamentuojant paslaugas, būtina teikti metodinę pagalbą ir organizuoti kompetencijų kėlimo kursus socialiniams darbuotojams, kad jie galėtų teikti individualizuotą pagalbą skolininkams ir kad kokybiškos paslaugos būtų pasiekiamos visoje Lietuvoje.

Skolų išieškojimo sistemą apsunkina dar ir tai, kad antstoliai nemato skolininko lėšų kilmės. Skolininkai turi raštu pateikti pažymą apie lėšų kilmę, jeigu tai yra pajamos, iš kurių nuskaitymai yra negalimi (pavyzdžiui, vaiko pinigai, laidojimo pašalpa, socialinė pinigine parama). Atkreiptinas dėmesys, kad dalis skolininkų yra pinigine paramos gavėjai. Be to, dalis jų turi daugiau nei vieną skolą ir šios neretai išieškomos skirtingų antstolių. Savivaldybės visiems skolininkams turi išrašyti pažymą (pinigine socialinės paramos gavėjų atveju – kas tris mėnesius), skolininkai savo ruožtu apie gaunamas išmokas per 15 dienų turi informuoti antstolius, priešingu atveju išieškotos sumos iš tikslinių išmokų nėra gražinamos, o tai sukelia didelę našta tiek išmokas gaunantiems skolininkams, tiek išmokas teikiančioms institucijoms, tiek su skolininkais dirbantiems socialiniams darbuotojams.

Žmonės taip pat nėra tinkamai informuoti, iš kokių lėšų nuskaitymai negalimi arba kokios yra pajamų apsaugojimo procedūrų sąlygos. NSMOT iki šiol nuolat pasiekia informacija apie antstolių neteisėtai nuskaitytas lėšas. Paprastai tai būna atskaitymai iš socialinių išmokų – pinigine socialinės paramos, vaiko pinigų, darbo paieškos išmokų ir panašiai.

II. ĮSTATYMŲ LYGMENS PASIŪLYMAI

1. **Mažinti išskaitas iš darbo užmokesčio.** Siūlome skolininkams nuskaityti ne daugiau kaip 10 proc. nuo MMA, jei turi vieną bylą, ir 20 proc. nuo MMA, jei žmogus turi dvi ir daugiau bylų.

Pakeisti Civilinio proceso kodekso 736 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

1. Iš skolininkui priklausančios darbo užmokesčio ir jam prilygintų išmokų bei davinių dalies, neviršijančių Vyriausybės nustatytos MMA, išskaitoma pagal vykdomuosius dokumentus tol, kol bus visiškai padengtos išieškomos sumos:

1) išieškant išlaikymą periodinėmis išmokomis, žalos, padarytos suluošinimu ar kitokiu sveikatos sužalojimu, taip pat maitintojo gyvybės atėmimu, atlyginimą – trisdešimt procentų, jeigu kitaip nenustatyta pačiame vykdomajame rašte arba ko kita nenustato įstatymai ar teismas;

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

2) visų kitų rūšių išieškoms, jeigu kitaip nenustatyta pačiame vykdomajame rašte arba ko kita nenustato įstatymai ar teismas, – ~~dvidešimt~~ **dešimt** procentų

3) pagal kelis vykdomuosius dokumentus – ~~trisdešimt~~ **dvidešimt** procentų.

2. **Didinti mažų pensijų apsaugą.** Atsižvelgiant į tai, kad pensininkų skurdas Lietuvoje 2020 m. siekė net 39,5 proc. ir daug metų yra gerokai didesnis už šalies skurdo rizikos vidurkį, nuo mažų pensijų, kurių dydis lygus arba mažesnis nei MVPD, nuskaityti ne daugiau kaip 5 proc.

Papildyti Civilinio proceso kodekso 736 straipsnio nauja 4 dalimi:

4. Išieškant iš valstybinės socialinio draudimo senatvės ar netekto darbingumo (invalidumo) pensijos, kurios dydis neviršija minimalių vartojimo poreikių dydžio, jeigu tai yra asmens vienintelės pajamos - 5 procentus.

3. **Numatyti skolų ir vykdymo išlaidų sustabdymo galimybę, ne daugiau kaip pusei metų ne dažniau kaip vieną kartą per dešimt metų.** Tam būtų galima pasitelkti ir socialinius darbuotojus, skolas sustabdyti su jų rekomendacija, kai asmeniui yra teikiamos intensyvios kompleksinės paslaugos. Tai palengvintų žmonių padėtį, kai jie susiduria su itin dideliais iššūkiais gyvenime (pvz., netenka vieno iš maitintojų, sunkiai susergera šeimos narys, išsigydo arba gydosi priklausomybę).

Papildyti Civilinio proceso kodekso 627 straipsnio nauju 8 punktu:

8) Skolininkui pateikus rašytinį prašymą, bet ne daugiau kaip 6 mėnesiams. Kartu su prašymu skolininkas turi pateikti socialinio darbuotojo ar kito specialisto rekomendaciją. Skolos iešiojimo sustabdymas skolininko prašymu gali būti taikomas ne dažniau nei 1 kartą per 10 metų.

4. **Peržiūrėti ir paprastinti bankroto procedūras, lengvinti prieinamumą prie šios procedūros nepasiturintiems gyventojams.** Šiuo metu bankroto procedūra kainuoja apie 1 500 Eur. Ši suma yra neįkandama žmogui, gaunančiam mažas pajamas, taip pat neturinčiam turto, kuris galėtų būti realizuojamas bankroto procedūros metu. Siūlome organizuoti sistemą, kurią naudojant būtų kompensuojama 100 proc., 75 proc., 50 proc. bankroto procedūros išlaidų asmenims, atitinkantiems Fizinį asmenų bankroto įstatymo keliamus reikalavimus. Taip pat raginame fizinio bankroto administratorius užsiimti švietėjiška veikla, informuojant asmenis apie fizinio bankroto galimybes, daugiau teikti nemokamų paslaugų sunkiai besiverčiantiems asmenims.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal CPK 663 straipsnį, išieškoti iš skolininkui priklausančio paskutinio būsto, kuriame jis gyvena, galima tuo atveju, kai išieškotina suma ir vykdymo išlaidos viršija keturis tūkstančius eurų. Tuo tarpu bankroto procedūros prieinamos tik tuo atveju jeigu šios išlaidos viršija 25 MMA. NSMOT vertinimu, šis skirtumas yra neproporcingas ir bankroto procedūros turėtų būti prieinamos anksčiau negu žmogus praranda paskutinį būstą. Be kita ko, numatyta išieškotina suma iš skolininkui priklausančio paskutinio būsto neturėtų būti pririšta prie absoliutaus skaičiaus, o turėtų būti kasmet indeksuojama.

III. PASIŪLYMAI POĮSTATYMINIAMS TEISĖS AKTAMS

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

- Vadovaujantis užsienio gerąja praktika, plėtoti specializuotas paslaugas įsiskolinusiems žmonėms.** Į Socialinių paslaugų katalogą raginame įtraukti konsultavimo dėl pajamų valdymo paslaugą, kuri apimtų ir asmenų, turinčių įsiskolinimų, konsultavimą, organizuoti mokymus ir teikti metodologinę pagalbą socialiniams darbuotojams. Į atvejo vadybos nedarantiems asmenims modelį turi būti įtraukta kuo daugiau paramos gavėjų, kad jie gautų kompleksines paslaugas, tarp jų ir konsultavimo dėl pajamų bei skolų valdymo paslaugą.

Kai kuriais atvejais, kai žmogus jau turi įsiskolinimų ir jam teikiamos intensyvios paslaugos, svarstyti išplėsti Lietuvos Banko nutarimo Nr. 03-145 nuostatas ir laikinai nustatyti statusą, kad žmogus savarankiškai negali sudaryti jokių naujų sandorių dėl kreditinių įsipareigojimų. Paslaugų teikimo metu jis neturėtų visiškai savarankiškumo valdyti savo finansų. Tokių paslaugų tikslas – gražinti skolas ir išmokyti asmenį valdyti finansus, neprisiimti perteklinių finansinių įsipareigojimų.

Būtina plėtoti visuomenės, socialinių darbuotojų ir kitų specialistų informuotumą apie jau dabar esančias galimybes pateikti prašymą neleisti sudaryti vartojimo kredito sutarčių pateikimo ir įrašymo į asmenų, dėl kurių yra pateikti prašymai neleisti jiems sudaryti vartojimo kredito sutarčių, sąrašą.

- Sprendimų vykdymo instrukcijoje skolų išieškojimo eiliškumą keisti taip, kad išieškomos **sumos pirmiausia tektų pačių skolų padengimui**, o tik vėliau delspinigiams ir/ar palūkanoms bei vykdymo išlaidoms.

IV. KITI SISTEMINIAI SIŪLYMAI

- Mažas skolas (iki 30 Eur) automatiškai nuskaityti nuo asmens sąskaitos, taip neleidžiant skoloms didėti.** Tokiu atveju būtina išpildyti jau dabar įstatymuose numatytas sąlygas:
 - Negalima nuskaityti nuo pinigų sumos, iš kurių išieškoti negalima pagal Civilinio proceso kodekso (CPK) 739 str.
 - Nuo pajamų galima būtų nuskaityti tik sumą, kuri viršija MVPD pagal nuo 2022 m. liepos mėn. įsigaliosiančią naują CPK 689 str. redakciją.

Ilguoju laikotarpiu skolas valstybei turi apskaityti ir administruoti valstybės įstaigos (pvz., Sodra, Valstybinė mokesčių inspekcija).

- Sukurti sistemą, kuri **leistų antstoliams nustatyti pajamų šaltinį**, kai tai yra socialinės išmokos, nuo kurių negalimi nuskaitymai. Tai būtų galima pasiekti kelias būdais:
 - Atskira asmens riboto disponavimo sąskaita, prie kurios nėra prieigos antstoliams ir į kurią būtų pervedamos išmokos, nuo kurių pagal įstatymą negalimi nuskaitymai.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

- b. Savivaldybės turėtų turėti galimybę antstolių informacinėje sistemoje padėti „varnelę“, kad tai neliečiamos pajamos. Informacija apie asmens gaunamas išmokas pasiektų antstolius, išieškančius skolas iš paramos gavėjo.
 - c. Pavedimų sistemoje įdiegti neliečiamumo žymą, pagal kurią antstoliai aiškiai atpažintų, kad tam tikros pajamos priskiriamos pajamoms, nuo kurių nuskaitymai yra neleidžiami. Tokia sistema jau yra įdiegta Lenkijoje.
9. **Griežtinti telekomunikacijų bendrovių atsakomybę siūlant paslaugas ir prekes.** NSMOT narių teigimu, išlieka didelė problema, kad pažeidžiamoms grupėms labai lengvai išsiūlomos telekomunikacijų bendrovių paslaugos ir prekės, todėl telekomunikacijų bendrovės turėtų būti įpareigosotos tikrinti kiekvieno asmens kreditingumą bei vertinti ketinamų prisiimti įsipareigojimų įvykdymo galimybes. O asmenims, turintiems antstolių ir gaunantiems mažas pajamas, sudaryti protingas sąlygas prisiimtų įsipareigojimų įvykdymui, atsižvelgiant į mažas pajamas gaunančio asmens būtinuosius poreikius ir orų pragyvenimą.
10. **Plėsti skolų (visų pirma valstybei) pripažinimo beviltiškomis taikymą, kai žmogui teikiamos socialinės paslaugos.** Tokia sistema būtų taikoma asmenims, kurių pajamos itin mažos ir dėl objektyvių priežasčių jos niekada nebus didelės: pensinio amžiaus žmonės, žmonės su negalia, kurie objektyviai negali dirbti, asmenys, kurie slaugo ar prižiūri artimus neįgalius, ir kitais atvejais, kai tai yra objektyviai įrodoma. Sistema galėtų būti taikoma ir priklausomiems žmonėms, kurie praėjo rehabilitacijas, iš esmės keičia savo gyvenimą, kad jie turėtų antrą šansą. Vienas iš kriterijų, pripažįstant, kad žmogaus skolas yra beviltiškos, būtų socialinio darbuotojo arba socialinių paslaugų įstaigos išvada. Svarbu, kad ir po skolų pripažinimo beviltiškomis asmenims būtų teikiamos paslaugos, užtikrinamas minimalus pragyvenimo lygis, kad žmonės vėl neįklimptų į skolas. Toks kai kurių skolų pripažinimas beviltiškomis taikomas vieną kartą gyvenime ir jokiū būdu netaikomas skoloms, susijusioms su kitų asmenų išlaikymu, žalos atlyginimu už sužalotą sveikatą ir pan.

Šioje srityje svarbu būtų valstybės institucijų ir kreditorių geranoriškumas ir sąmoningumas, svarbu dažniau naudotis jau esamu skolų pripažinimo beviltiškomis įrankiu, ypač jei objektyviai žmogaus pajamos niekada nebus didelės arba žmogus, dalyvaudamas įvairiose programose ir gaudamas socialines paslaugas, iš esmės keičia savo gyvenimą. Antstolius raginame inicijuoti skolų pripažinimą beviltiškomis arba siūlyti asmenims alternatyvą – pakeisti skolą viešaisiais darbais.
11. **Plačiau taikyti atidirbimo už skolas galimybes, bet tik tuo atveju, jeigu žmogus sutinka ir turi pajėgumų,** t. y. sveikatos, darbo derinimo galimybių ir pan. Šiuo metu kreditoriai vangiai naudojami šia galimybe, pasitaiko nemažai prašymo atmetimo atvejų. Skatintume kreditorių geranoriškumą, padedant žmogui vėl atsistoti ant kojų. Taip pat reikėtų didinti ir valandinį įkainį, kuris šiuo metu siekia vos 5 Eur.
12. **Aktyviau vykdyti įsiskolinimų stebėseną ir atverti duomenis visuomenei.** Analizuoti duomenis įvairiais pjūviais, pavyzdžiui, kiek tarp skolininkų yra senjorų, kiek paramos gavėjų, kiek asmenų su negalia ir panašiai. Stebėseną leistų priimti tikslingesnius sprendimus, padėsiančius tiek įsiskolinimų prevencijai, tiek pagalbai grąžinant skolas.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

13. **Savivaldybės lygmeniu intensyviau teikti tikslinę paramą.** Piniginės socialinės paramos įstatyme atsiradus didesnei paramos formų įvairovei, yra galimybė iš paramai skiriamų lėšų, suteikiant tikslinę paramą, padengti bent dalį žmonių išsiskolinimų. Savivaldybės labai skirtingai naudojasi šia galimybe. Raginame savivaldybes naudotis gerąja Vilniaus miesto savivaldybės patirtimi ir plačiau naudoti tikslinę piniginę paramą išsiskolinimams padengti.
14. **Skatinti tarpžinybinį bendradarbiavimą** siekiant išvengti tokių atvejų, kai per vėlai reaguojama į situacijas, pavyzdžiui, asmuo gauna piniginę paramą, gyvena socialiniame būste, o vėliau dėl skolų turi būti iškeldintas. Tokie žmonės turėtų laiku gauti konsultavimo dėl pajamų valdymo paslaugas.

Direktorė

Aistė Adomavičienė